

JOAN OLIVARES
EL METGE
DEL REI

PREMI ENRIC VALOR DE NOVEL·LA

LA MILLOR TERRA QUE AL MÓN SIA

La vesprada del 9 d'octubre de 1238, unes hores després que les tropes cristianes havien entrat en la ciutat de València, el rei victoriós en Jaume rebé en audiència una representació dels rabins de la jueria que, en senyal de respecte i submissió, li presentaven els rotllos de la Torà.

Era el punt culminant d'un procés que s'havia començat a forjar vint-i-cinc anys abans, quan, amb la derrota de Muret i la mort del rei Pere el Catòlic, a la Corona d'Aragó se li barrava tota possibilitat d'expansió cap a les terres occitanes del nord. El petit en Jaume, fill i successor del rei derrotat, heretà uns territoris hostils i una corona arruïnada. Tanmateix, el destí li havia reservat un lloc privilegiat en els annals de la història. Després d'haver superat atemptats de mort i d'haver sufocat nombrosos intents de rebel·lió a dins de la pròpia cort, el jove monarca assumia la responsabilitat de la corona i dirigia les seues ànsies de conquesta cap als regnes infidels de les terres del migjorn i de mar endins.

Amb una intel·ligència insòlita per a la seua juvenesa, el rei Jaume aprofitava les desavinences entre els cabdills sarraïns de Mallorca per a atacar i conquerir aquelles illes en una fulgurant i acarnissada campanya. Amb aquesta gesta es refermava com a sobirà indiscutible de catalans i aragonesos i restituïa a la corona el prestigi perdut a Muret.

Uns anys després, a Alcanyís estant, en Balasc d'Alagó descrivia al seu rei les excel·lències del regne musulmà veí, les quals coneixia de primera mà per haver-hi viscut exiliat durant alguns

anys: «que no trobareu sota la capa del cel tan delitós lloc com és la ciutat de València i tot aquell regne». I l'encoratjava a l'aventura: «i si Déu volguera que el conquerísseu –i ho voldrà–, la millor cosa haureu conquerit, de delícies i forts castells, que al món sia».

La gesta començava el 1233 amb la presa de Borriana i assolida la seua fita cabdal en la matinada del 9 d'octubre de l'any del Senyor de 1238. Aquell dia, mentre la nit es diluïa entre les primeres llums de l'alba, l'oreig arrissava les barres victorioses de l'ensenya reial hissada sobre la torre d'Ali Bufat. Occident ho celebrà amb gran joia: «València, jardí del Túria, perla de l'al-Xarquia, la millor terra del món, cristiana».

Molts dels seus pobladors infidels abandonaren a corre-cuita la ciutat i el regne; d'altres, musulmans i jueus, decidiren roman-dre-hi amb la promesa del nou rei que se'ls respectarien la vida, les lleis, els costums i les creences. Al nou regne començava una època de coexistència, sovint turbulenta, entre les tres cultures: els cristians victoriosos, els musulmans derrotats i la minoria jueva, acostumada durant segles a nadar i guardar la roba a un i altre costat de la frontera.

Els moros de les urbs, agrupats en les aljames, hi exercien els oficis més humils. Els del camp, concentrats en les comarques més pobres de les muntanyes de l'interior, s'ocupaven principalment del conreu de les terres que el rei havia repartit als vassalls que el serviren fidelment en les seues campanyes. Els jueus que arribaven de territoris cristians, més avesats als usos dels vencedors, fundaren noves comunitats amb els germans residents, més familiaritzats amb les formes musulmanes, i s'instal·laven, sobretot, en les ciutats. A diferència dels musulmans, els hebreus es repartien entre totes les capes socials: des de pobres de solemnitat mantinguts per l'almoïna comunal fins a rics comerciants, propietaris, erudits, estudiosos i dignataris

religiosos, passant pels tradicionals oficis artesanals: teixidors, sabaters, sastres, carnisers, pelleters, ferrers, corretgers, albar-ders, terrissers, tintorers...

La convivència entre les tres religions mai no havia estat fàcil, però durant molts anys es van respectar els tractats, i els jueus vivien en relativa tranquil·litat en els seus barris: servaven la Llei, exercien els seus oficis i pagaven les seues contribucions. Més avant, es recordaria el segle XIII de l'era cristiana com l'edat d'or del judaisme. Però amb la pujada al tron d'en Jaume II, les coses començaren a canviar. El rei fomentà la predicació forçosa del cristianisme entre els jueus, els prohibí d'exercir determinats oficis i institucionalitzà la segregació religiosa tot imposant-los l'obligació de vestir robes especials i de portar-hi humiliants pedaços de colors cosits en els vestits.

La condició de pecat que l'Església catòlica havia atribuït durant segles a la pràctica de la usura –sota la màxima que el temps és de Déu i no es pot comprar ni vendre– impedia que els cristians s'hi pogueren dedicar, si més no declaradament. La llei jueva, tanmateix, només condemnava la venda del temps quan hom la practicava amb els seus germans de fe, i no feia referència als gentils. Aquesta particularitat, unida al fet que durant llargues etapes veieren dràsticament reduït el seu camp d'actuació professional, propicià que durant moltes generacions es dedicaren als afers del préstec i la recaptació d'impostos. D'aquesta manera, oficis de tan mala fama s'acabaren associant indissolublement a la idiosincràsia jueva.

Els successius reis de la corona mantingueren actituds diverses respecte als hebreus. Alguns els imposaven dures restriccions, d'altres els protegiren francament, però ningú no en pogué prescindir del tot ja que les finances reials solien dependre en bona part de la seua activitat econòmica i, sobretot, de l'arrendament d'impostos, que ells gestionaven molt eficaçment.

Immersos en una societat declaradament hostil, els jueus s'integraven en comunitats que proporcionaven a llurs membres les institucions necessàries per a dur una vida d'acord amb la Llei: sinagogues, rabins, tribunals, carnisseries, cementeris, banys, etc. El rei, per la seua banda, se'n feia càrrec, de la tutela, a canvi dels seus diversos serveis i de la suculenta bossa comunal d'impostos. A pesar de tots els alts i baixos en la seua relació amb les autoritats i el poble pla, amb el pas del temps els jueus valencians havien anat adoptant llengua, costums, modes, vestits i també moltes de les idees i les tendències polítiques d'aquella societat que, més o menys de grat, els acollia.

L'any 1348 la pesta negra assolava Europa. A la ciutat de València, causà tan gran mortaldat que, en les setmanes de major virulència, arribaren a morir més de mil persones al dia. El papa atribuï la calamitat a un càstig de Déu, i per gran part de la cristiandat s'escampà la teoria d'una conspiració segons la qual cada dia eixien emissaris hebreus de Toledo amb l'encàrrec d'emmetzinar pous i naixements d'aigua. Com a conseqüència, milers d'innocents foren perseguits, acusats i cremats en la foguera. L'extermini assolí unes proporcions tan grans que el mateix papa hagué de decretar una butlla en què exculpava els jueus de ser els causants de la pesta. A València, el rei Pere IV ordenà protegir la jueria i féu castigar un grup d'exaltats que havien gosat assaltar-la contravenint les seues ordres. Però ningú no va poder evitar l'augment del recel entre les dues comunitats.

A les darreries d'aquell segle, els jueus de la ciutat de València havien prosperat notablement i gaudien d'una franca protecció reial. El gran creixement de la població féu que molts dels membres de la comunitat hebrea compraren les cases dels volts de la

jueria per instal·lar-se prop dels seus germans. Aquell contacte directe i quotidià amb els veïns cristians prompte començà a produir friccions. Per evitar-les, els jurats de la ciutat decidiren ampliar els límits del recinte emmurallat del call. Però aquesta concessió als heretges no va agradar al poble pla cristià, que va protestar enèrgicament davant les autoritats. Uns anys de males collites i les misèries subsegüents, posades en comparança amb l'aparent prosperitat de l'organitzada comunitat hebrea, encara alimentaren més les gelosies i malvolences dels cristians envers els seguidors de la Llei Antiga.

En aquell clima de ressentiment, que es produïa simultàniament arreu dels regnes hispànics, els sermons apocalíptics d'alguns predicadors, entre els quals destacava fra Vicent Ferrer, feren vessar el got dels greuges cristians. El 9 de juliol de 1391, la xusma envaïa i saquejava una vegada més la pròspera jueria de València. Aquesta vegada, però, no es tractava d'una simple escaramussa. Hi van morir assassinats un centenar de jueus, i la majoria dels que se salvaren es tancaren a la sinagoga major i demanaren de ser batejats immediatament per tal de salvar la vida. Els fanàtics assaltants interpretaren la conversió massiva com un miracle de sant Cristòfol, a qui anys després dedicarien el convent i l'església que s'alçà en el lloc que durant segles havia ocupat la sinagoga major de la ciutat.

El rei condemnà i reprimí els fets, i prometé als caps de la comunitat jueva que no hi hauria més agressions i que protegiria les seues vides, els seus béns i els seus temples. El mateix Vicent Ferrer, davant la violència de molts dels seus seguidors, es va veure obligat a advertir públicament que «els apòstols que conqueriren el món no portaven llança ni coltell». Les conversions d'emergència, però, no es revocaren. Ans al contrari, es consideraren legítimes, i als jueus batejats per força se'ls vedà tota possibilitat d'apostatar de la nova fe i retornar a l'antiga.

Amb els fets de 1391, naixia una nova classe social: els conversos. Obligats per llei a complir els preceptes cristians, la majoria romanien, tanmateix, fidels a les seues creences i als seus usos i costums ancestrals tot esperant que algun dia se'ls hi permetria el retorn. Ni la societat cristiana ni la jueva no s'havien esforçat mai prou per aconseguir una integració plena, i el naixement d'aquesta casta intermèdia encara havia d'agreujar més la situació. Els cristians de natura sempre dubtarien de la bona fe dels nous arribats, i els jueus no hi veien més que germans esgarriats que algun dia reprendrien la senda de la fe vertadera.

Alguns conversos miraven de subsistir a força d'ambigüitats i secret. El sàbat es reunien d'amagat amb els seus antics coreligionaris, que els rebien amb els braços oberts, per practicar els ritus hebraics, i l'endemà diumenge, donaven testimoni de la seua nova fe participant en els oficis religiosos cristians. Però amb el pas del temps i l'allunyament forçat del món jueu, la confusió dels cristians nous augmentava. Sovint, l'acceptació, més o menys sincera, de la divinitat de Jesucrist no els impedia de celebrar el Dejuni del Perdó, de guardar el descans del sàbat o de servir vells costums dels seus avantpassats, dels quals, en alguns casos, n'havien oblidat el significat. Passades unes generacions, la majoria dels conversos s'havien integrat sincerament en el món cristià, però també n'hi havia que mantenien viva la flama d'esperança en el retorn al judaisme, i fins i tot alguns que practicaven en secret els ritus mosaics.